

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت

گروه علوم تربیتی

عنوان پایان نامه

مطالعه و مقایسه اندیشه های تربیتی برتراند راسل و امام

محمد غزالی

دانشجو:

علی رحمتی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر احمد سلحشوری

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر حسن کرمعلیان

مهرماه 1390

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

مرکز همدان

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت

گروه علوم تربیتی

عنوان پایان نامه

مطالعه و مقایسه اندیشه های تربیتی برتراند راسل و امام

محمد غزالی

دانشجو:

علی رحمتی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر احمد سلحشوری

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر حسن کرمعلیان

مهرماه 1390

شماره:

تاریخ: / /

مرکز همدان

بسمه تعالی

صورتجلسه دفاع از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

جلسه دفاع از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد آقای علی رحمتی دانشجوی رشته‌ی تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش به شماره دانشجویی 870005028 تحت عنوان « مطالعه و مقایسه اندیشه های تربیتی برتراند راسل و امام محمد غزالی » با حضور هیأت داوران در روز جمعه مورخ 1390/7/8 ساعت 10 صبح در محل ساختمان دانشگاه پیام نور همدان برگزار شد و پس از بررسی، پایان نامه مذکور با نمره به عدد 18 و به حروف هیجده تمام با درجه عالی مورد تایید واقع شد.

ردیف	نام و نام خانوادگی	هیات داوران	مرتبہ دانشگاهی	دانشگاه/موسسه	امضاء
1	دکتر احمد سلحشوری	استاد راهنما	استادیار	بوعلی سینا همدان	
2		استاد راهنمای همکار			
3	دکتر حسن کرملیان	استاد مشاور	استادیار	پیام نور اصفهان	
4	دکتر محمد رضا سرمدی	استاد داور داخلی	دانشیار	پیام نور تهران	
5	دکتر بهمن سعیدی پور	استاد داور داخلی و نماینده گروه علمی	استادیار	پیام نور کرمانشاه	
6	دکتر عباس امینی منش	مدیر تحصیلات تکمیلی	استادیار	پیام نور همدان	

تقدیر و تشکر :

"من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق"

حمد و ستایش مخصوص خداوندیست که لطف و رحمت بی انتهایش را از بندگان خود دریغ نرموده و به این بنده کمترین، توان کسب علم را ارزانی داشت.

جا دارد که در اینجا از استاد راهنما جناب آقای دکتر احمد سلحشوری و استاد مشاور جناب آقای دکتر حسن کرملیان که برای من زحمت فراوان کشیده اند، صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم. در خاتمه آرزوی توفیق روز افزون را برای کلیه پژوهندگان خواستارم.

تقدیم به :

حضرت دوست

که هر چه دارم

همه از اوست

تقدیم به :

مادر و همسر مهربانم

که برای به ثمر نشستن درخت تلاش من دشت صبر و استقامت، باران
رحمت و نسیم اطمینان را هدیه ام نمودند.

چکیده

هدف: هدف این پژوهش بررسی شباهتها و تفاوت‌های اندیشه‌های تربیتی امام محمد غزالی و برتراند راسل می‌باشد. این مقایسه در مورد چهار مولفه: محتوی، اهداف، اصول و روش‌های تربیتی صورت گرفته است.

بیان مساله: حوزه معرفتی فلسفه تعلیم و تربیت فارغ از تعاریف بسیار گوناگونی که درباره آن وجود دارد، از دو منظر کلی قابل بررسی است: از منظر اول، این حوزه معرفتی به مثابه قلمروی در طرح دیدگاه‌ها و نظریات فلسفی درباره تعلیم و تربیت محسوب می‌شود که سابقه‌ای به اندازه تاریخ تفکرات بشری دارد.

روش تحقیق: روش اسنادی - تحلیلی بوده است که برای جمع‌آوری اطلاعات از روش سندکاوی استفاده شده است برای این منظور به کتابها، مدارک، اسناد، پایگاهها و مقالات و پژوهشهایی که به دیدگاه غزالی و راسل پرداخته اند مراجعه شده است. در تحلیل داده‌ها از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده است.

مهمترین یافته‌های تحقیق عبارتند از:

الف) امام محمد غزالی و برتراند راسل هر دو در زمینه مولفه‌های تربیتی (اهداف، اصول، محتوا و روش‌های تربیتی) دارای شباهت‌های زیر هستند:

1. اهداف مشترک: رشد و سلامت جسمی و روحی، پرورش روح علمی، خرد پروری و اندیشه ورزی، تعالی دانش و تجربه و تربیت شغلی و شهروندی.
2. اصول تربیتی مشترک: اصل معرفت یا تاثیر اندیشه رفتار، اصل استقلال، اصل آزادی در قلمرو تعلیم و تربیت و اصل نوآوری در فعالیت اعتقاد دارند.
3. محتوای تربیتی مشترک: تعلیم معارف حقیقی و ضروری به دانش آموزان، توجه به آموزش شعر و قصه‌ها و مجاز دانستن موسیقی و خواندن آواز.
4. روش‌های تربیتی مشترک: روش تعقل‌گرایی و تحلیل منطقی، روش‌های تحریک انگیزه و شاد و مفرح، روش‌های آموزش فعال و روش داستان‌گویی و بازی و خیال.

ب) غزالی و راسل در زمینه اهداف، اصول، محتوا و روش‌های تربیتی دارای اختلافاتی هستند.

غزالی سیر روح و باطن انسان به سوی حق را هدف نهایی تعلیم و تربیت می‌داند در حالی که در اهداف تربیتی راسل جنبه‌های ماورالطبیعه و خداگرایی مشهود نیست. و... غزالی به اصول کرامت ذاتی انسان، رعایت اصول ملازمت، مخالفت، تقدم، تزکیه به تعلیم، نقش عادات و تلقین در تعلیم و تربیت و ماهیتی سلبی و ایجابی معتقد است در حالی که راسل این اصول را مورد توجه قرار نمی‌دهد و اصول قابلیت شناسایی، تفکر انتقادی و مرجعیت اعتقاد دارد

غزالی آموزش قرآن را با عنوان یکی از محتوای آموزشی مورد توجه قرار می‌دهد در حالی که راسل گرایش مذهبی در این زمینه ندارد و... غزالی به روش کشف شهود، روش عمل به ضد یا تحصیل به نفس یا مخالفت، روش دفع افسد به فاسد و روش امر به معروف و نهی از منکر توجه دارد اما این روشها مورد توجه راسل قرار نگرفته است و از سوی دیگر راسل به روش‌های دموکراتیک و استقرار توجه دارد که غزالی این روشها را مورد توجه قرار نداده است.

کلید واژه‌ها: امام محمد غزالی، برتراند راسل، اهداف تربیتی، اصول، محتوا، روش‌های تربیتی

فصل اول : کلیات تحقیق

2	1-1- مقدمه
3	2-1- بیان مساله
5	3-1- اهمیت و ضرورت تحقیق
5	3-1- اهداف تحقیق
6	5-1- سوالات تحقیق
6	6-1- تعاریف اصلاحات و متغیرهای اصلی تحقیق

فصل دوم: پیشینه ی تحقیق

10	1-2- مقدمه
11	الف - مبانی نظری
11	2-2- معنی و مفهوم تربیت
12	2-2-1 نظریه های تربیتی
13	2-2-2 نظریه پایدارگرایی
14	2-2-3 نظریه پیشرفت گرایی
15	2-2-4 نظریه بنیاد گرایی
15	2-2-5 نظریه بازسازی
16	2-2-6 فلسفه تحلیلی
17	2-2-7 نظریه ساختار گرایی
19	2-2-8 نظریه پساساختار گرایی
19	2-2-9 نظریه انتقادی
21	2-2-10 نظریه پست مدرنیسم
25	3-2- مقایسه اندیشه های تربیتی امام محمد غزالی و برتراند راسل
26	4-2- امام محمد غزالی
26	2-4-2-1 زندگینامه
27	2-4-2-2 مبانی فلسفی غزالی
24	2-4-2-1-1 خداشناسی
29	2-4-2-2 انسان شناسی غزالی
32	2-4-2-3 معرفت شناسی غزالی

- 34.....4-2-4-2 - ارزش شناسی (اخلاق) از نظر غزالی
- 35.....3-4-2 آراء تربیتی امام محمد غزالی
- 35.....1-3-4-2 - مفهوم تربیت از دیدگاه غزالی
- 37.....2-3-4-2 - فلسفه تربیت از دیدگاه غزالی
- 39.....3-3-4-2 - اهمیت و ضرورت تربیت از دیدگاه غزالی
- 41.....4-3-4-2 - حدود و امکان تربیت از دیدگاه غزالی
- 42.....5-3-4-2 - هدفهای تربیتی از دیدگاه غزالی
- 46.....6-3-4-2 - اصول تعلیم و تربیت از نظر غزالی
- 52.....7-3-4-2 - محتوای آموزشی از دیدگاه غزالی
- 53.....8-3-4-2 - روشهای تربیتی از دیدگاه غزالی
- 55.....9-3-4-2 - روش آموزش
- 65.....5-2 - برتراند راسل
- 65.....1-5-2 - زندگینامه
- 67.....2-5-2 - مبانی فلسفی برتراند راسل
- 67.....3-5-2 - خداشناسی راسل
- 68.....4-5-2 - انسان شناسی راسل
- 69.....5-5-2 - معرفت شناسی راسل
- 71.....6-5-2 - ارزش شناسی (اخلاق) از دیدگاه راسل
- 73.....6-2 - مفهوم تعلیم و تربیت از دیدگاه راسل
- 74.....1-6-2 - نظر راسل در مورد تأدیب
- 76.....2-6-2 - اهداف تعلیم و تربیت از نظر راسل
- 82.....3-6-2 - اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه راسل
- 82.....1-3-6-2 - اصل معرفت در قلمرو تعلیم و تربیت
- 83.....2-3-6-2 - اصل تفکر انتقادی در قلمرو تعلیم و تربیت
- 84.....3-3-6-2 - اصل مرجعیت در قلمرو تعلیم و تربیت
- 85.....4-9-5-2 - اصل آزادی در قلمرو تعلیم و تربیت
- 87.....4-6-2 - روش تربیتی راسل
- 88.....5-6-2 - محتوای آموزشی راسل
- 91.....6-6-2 - دیگر مسائل تربیتی مورد توجه راسل
- 91.....1-6-6-2 - تفکر انتقادی

92.....	2-6-6-2- تربیت و دین
93.....	3-6-6-2- نظر برتر اندراسل درباره تمدن و نقش آن.....
94.....	4-6-6-2- تربیت شهروندی از دید راسل.....
98.....	7-2- مبانی تجربی.....

فصل سوم: روش اجرای تحقیق

105.....	1-3- مقدمه
105.....	2-3- روش تحقیق
106.....	3-3- جامعه آماری
106.....	4-3- حجم نمونه و روش نمونه گیری.....
106.....	5-3- روش تجزیه و تحلیل داده ها

فصل چهارم: یافته های تحقیق

109.....	1-4- مقدمه
110.....	2-4- معرفی اجمالی امام محمد غزالی.....
112.....	3-4- معرفی اجمالی برتراند راسل.....

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

124.....	1-5- مقدمه
125.....	2-5- نتایج و بحث مربوط به یافته های تحقیق
127.....	3-5- نتایج نهایی تحقیق
128.....	4-5- پیشنهادهای تحقیق
129.....	5-5- محدودیت های تحقیق
129.....	الف) محدودیتهای تحت کنترل.....
129.....	ب) محدودیتهای خارج از کنترل
131.....	منابع

فهرست جداول و نمودارها

صفحه	عنوان
115.....	جدول شماره 4-1 مقایسه اهداف تربیتی غزالی و راسل
117.....	جدول 4-2- مقایسه اصول تربیتی غزالی و برتراند راسل
118.....	جدول 4-3- مقایسه محتوای آموزشی غزالی و برتراند راسل
120.....	جدول 4-4- مقایسه روشهای تربیتی غزالی و برتراند راسل
122.....	جدول 4-5- مقایسه های اندیشه های تربیتی امام محمد غزالی و برتراند راسل

فصل اول

U کلیات تحقیق

فصل دوم

ادبیات تحقیق

فصل سوم

روش اجرای تحقیق

فصل چهارم

U یافته های تحقیق

فصل پنجم

U بحث و نتیجه گیری

شامنابع

1-1- مقدمه

مفهوم تعلیم و تربیت به گونه های مختلف تعریف شده است و معنای واحدی از آن نزد همه کسانی که آنرا به کار می برند وجود ندارد و اکثر متخصصان درباره مفهوم آن اتفاق نظر کامل ندارند (شکوهی، 1373: 19).

اما برخی مفاهیم بین صاحب نظران نسبتاً مشترک است. تربیت معادل کلمه Education در لاتین در نظر گرفته شده است که در زبان فارسی به «تربیت»، «تعلیم و تربیت»، «پرورش» و آموزش و پرورش ترجمه می شود و در لاتین به معنی کشت نباتات، پرورش حیوانات، تغذیه و تعلیم اطفال به کار رفته است و تا حدود نیمه قرن هفدهم آکادمی فرانسه تربیت آدمی را فقط در معنای تعلیم او به کار می برده است. در فرهنگ لغت لیتره¹ در تعریف کلمه Education آمده است: پرورش کودک یا نوجوان، مجموعه عادات فکری یدی که کسب می شود و مجموعه خصائل اخلاق که رشد کند (به نقل از شکوهی، 1383: 21).

فلاسفه و سایر متفکران هم به یک تناسب نظریه مورد قبول خویش تربیت را به گونه ای تصور و تعریف کرده اند. آن که بیشتر به جنبه های فردی وجود آدمی می اندیشد آن را کوششی در جهت غنی کردن رغبت های فرد معرفی می کند و آن که به جنبه های اجتماعی توجه دارد تربیت را فن اجتماعی بارآوردن افراد قلمداد می کند.

از زمانی که آدمی به اندیشه منظم و منسجم پرداخته است به نحوی در پی یافتن پاسخ به مسائل آموزش و پرورش به معنای عام آن نیز بوده و دیدگاههایی در این باب داشته است. برخی از این اندیشمندان به طور مستقیم به مسائل تربیتی پرداخته و حتی نظامی جامع و فراگیر درباره تعلیم و تربیت ارائه داده اند و برخی دیگر از آنها گرچه به طور مستقیم به این مباحث روی نیاورده اند، لیکن می توان از طرز نگرشها و جهان بینی آنان پاسخهایی را در باب مسائل تربیتی استنتاج نمود (نقیب زاده، 1388). از جمله صاحب نظرانی که در باب تعلیم و تربیت نظرات ارزشمندی مطرح نموده اند می توان به برتراند راسل و امام محمد غزالی اشاره نمود. در این پژوهش اندیشه های تربیتی این صاحب نظران مورد بررسی و مقایسه قرار می گیرد.

1. Littre . Emile - pictionnaire

1-2- بیان مساله

حوزه معرفتی فلسفه تعلیم و تربیت فارغ از تعاریف بسیار گوناگونی که درباره آن وجود دارد، از دو منظر کلی قابل بررسی است: از منظر اول، این حوزه معرفتی به مثابه قلمروی در طرح دیدگاه ها و نظریات فلسفی درباره تعلیم و تربیت محسوب می شود که سابقه ای به اندازه تاریخ تفکرات بشری دارد. در این زمینه، اندیشمندان و فیلسوفان بطور مستقیم و یا غیر مستقیم دیدگاههایی درباره مبانی، اهداف، اصول، روشها و نظام تعلیم و تربیت ارائه کرده اند. از منظر دوم، این حوزه معرفتی به مثابه رشته ای دانشگاهی طی چند دهه اخیر در برخی کشورهای پیشرفته سه قاره اروپا، آمریکا، اقیانوسیه به وجود آمده و رشد کرده است. از زمان که آدمی به اندیشه منظم و منسجم پرداخته است به نحوی در پی یافتن پاسخ به مسائل آموزش و پرورش به معنای عام آن نیز بوده و دیدگاههایی در این باب داشته است. برخی از این اندیشمندان به طور مستقیم به مسائل تربیتی پرداخته و حتی نظامی جامع و فراگیر درباره تعلیم و تربیت ارائه داده اند و برخی دیگر از آنها گرچه به طور مستقیم به این مباحث روی نیاورده اند، لیکن می توان از طرز نگرشها و جهان بینی آنان پاسخی را در باب مسائل تربیتی استنتاج نمود (همان).

از نظر برتراند راسل مسلماً در فرایندی که فرد در مسیر تربیت طی می کند مقدمات ورود او به اجتماع فراهم می شود. نحوه تربیت فرد نقش مهمی در بنا و پویایی و یا نابودی جامعه خواهد داشت به عبارت دیگر نوع تربیت افراد تضمین یا عدم تضمین بقای جامعه بشری را رقم خواهد زد. از همین روست که راسل تربیت را «کلید جامعه و جهان نو» می داند (راسل 1347:72).

از نظر او نیاز نوع بشر در عصر حاضر به مشارکت به جای رقابت است. هر چند حذف کامل رقابت به عنوان فعالیت طبیعی انسان مقصود راسل نمی باشد زیرا توقف رقابت بدون تخریب فردیت به دشواری امکان پذیر است. انسان امروز برای حصول رضایتمندی از حیات خویش نیازمند دو هماهنگی است

(1) هماهنگی درونی که میان عقل و عاطفه برقرار می شود .

(2) هماهنگی بیرونی با اراده دیگران .

تعلیم و تربیت راسل به دنبال بر آورده کردن چنین امری است و مسلماً با تحقق تعلیم و تربیت آرمانی راسل مقدمات ظهور جامعه علمی فراهم خواهد شود . جامعه علمی از نگاه راسل جامعه ای است که در آن سطح علم به حدی رسیده است که حیات روزمره مردم ، اقتصاد ، تعلیم و تربیت و سازمانهای سیاسی آن همگی تحت الشعاع علم قرار گرفته اند (راسل، 1971:144).

غزالی برای تعلیم و تربیت جنبه سلبی و ایجابی قایل است و آن عبارت است از: تهذیب دل از اخلاق مذموم و ارشاد به اخلاق نیکو و سعادت آفرین که دل باید همانند زمین از علف هرزه خالی شود تا انواع گل ها در آن روید. وی معتقد است که تعلیم و تربیت ماهیتی تدریجی و پیوسته و مستمر در طول عمر دارد که باید مراتب آن رعایت شود تا به نتیجه برسد و در آن به نوعی فعالیت مشترک بین مربی و متربی قایل است. غزالی معتقد است که آدمی تنها با تربیت آدم تواند شد. او در این باره می گوید: «تو را حقیقت خود طلب باید کرد تا خود تو چه چیزی و از کجا آمده ای و کجا خواهی رفت و اندر این منزلگاه به چه کار آمده ای و تو را از بهر چه آورده اند و سعادت تو چیست و در چیست و شقاوت تو چیست و در چیست؟ و این صفات که در باطن تو جمع کرده اند بعضی صفات ستوران و بعضی صفات ددگان و بعضی صفات دیوان و بعضی صفات فرشتگان است. تو از این جمله کدامی؟ و کدامی است که آن حقیقت گوهر توست و دیگران غریب و عاریتند که چون این ندانی سعادت خود طلب نتوانی کرد؟» (فراهانی، 1380).

در این پژوهش آموزه های تربیتی این دو اندیشمند از منظر هدف، محتوا، روش و اصول مورد بررسی تطبیقی قرار می گیرد.

بنابراین سوال اصلی این تحقیق این است که آیا بین اندیشه های تربیتی برتراندراسل وامام محمد غزالی تفاوت وجود دارد؟